

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА

КАРАЧ АННА ВАСИЛІВНА



УДК 821.161.2 –1

**НЕОМІФОЛОГІЧНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
1990-Х РОКІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ І ХУДОЖНІ ФУНКЦІЇ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
МЕЛЬНИКОВ Ростислав Володимирович,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
професор кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова.

Офіційні опоненти:


- докторка філологічних наук, професорка
ТАРНАШИНСЬКА Людмила Броніславівна,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України,
провідна наукова співробітниця відділу української літератури ХХ століття та сучасного літературного процесу;
- кандидат філологічних наук, доцент
СОЛОВЕЙ Олег Євгенович,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
доцент кафедри теорії та історії української і світової літератури.

Захист відбудеться “___” квітня 2021 р. о 10-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.178.01 в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Автореферат розісланий “___” березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



О.О. Матвєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Поезія 1990-х – досить цікаве явище в історії української літератури, адже твори, що з’являються в цей період, припадають на перші роки Незалежності. Свобода від ідеологічної заангажованості й державної цензури стає підґрунтям для нового типу мислення, який передбачав поезію за межами політики та «спробу чергової “переоцінки всіх цінностей”» (за В. Єшкілевим), а також сприяв прагненню продовжити увірвану тоталітарним режимом культурну традицію. Ідеться передусім про перезасвоєння поетами 1990-х років естетики модернізму (серед основних ознак: навмисна руйнація композиції та сюжету, «камерність» ліричного героя, динамізм, значна увага до форми твору, яскраво виражений урбанізм, деструктивність, прагнення до новацій) у контексті неомодернізму, як і актуалізацію невід’ємної складової модернізму – неоміфологізму.

Попри постійну увагу критиків і літературознавців до творчого доробку дев’яťдесятників (праці І. Андрусяка, С. Антонішин, Є. Барана, Л. Березовчук, А. Білої, І. Бондаря-Терещенка, К. Борисенко, І. Борисюк, М. Бриниха, В. Виноградова, Ю. Вишницької, Ю. Гаджієва, Я. Голобородька, Т. Гундорової, В. Даниленка, А. Дністрового, Л. Демської-Будзуляк, О. Деркачової, Н. Зборовської, Л. Коломієць, О. Коцарева, М. Кіяновської, Л. Лавринович, Н. Лебединцевої, Ю. Логвиненко, В. Моренця, С. Процюка, М. Розумного, Н. Сварич, О. Солов’я, І. Старовойт, Л. Тарнашинської, Л. Ушкалова, О. Шаф, М. Якубовської та ін.), міфопоетика як одне з найплідніших художніх явищ останнього десятиліття ХХ століття залишається на маргінесах наукових досліджень.

Актуальність студії зумовлена потребою комплексного аналізу неоміфологічних мотивів лірики 1990-х років.

Принциповою відмінністю міфопоетичного способу осягнення художньої дійсності можна вважати «глибоко рефлексивний характер людського світобачення» (за І. Фрис). Слід визначити не лише переосмислення онтологічно-аксіологічних проблем і як наслідок – вибудовування синкретичної моделі Всесвіту, а й трансформацію усталених мотивів, домінування в поезії несвідомого, «надемпіричний» психологізм. Усе це істотно вплинуло на художню реконструкцію первісного міфу, активне використання усталених міфологем, а також стало поштовхом до авторської міфотворчості.

З огляду на вищезазначене, дослідницький інтерес становлять ті тексти дев’яťдесятників, у яких простежується реінтерпретація політеїстичних і монотеїстичних мотивів, а також постає авторський міфологічний світ.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках реалізації комплексної теми кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «Закономірності розвитку української літератури від давнини до сучасності» (держ. № 0112U002664 УкрІНТЕІ). Тему та план-проспект дослідження затверджено вченою радою ХНПУ

імені Г.С. Сковороди (пр. № 7 від 4.12.2015 р.) та узгоджено на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (пр. № 1 від 19.05.2016 р.).

Мета дослідження полягає в здійсненні комплексного художньо-естетичного аналізу неоміфологічних мотивів лірики дев'ятдесятників.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити тенденції в критичній та літературознавчій рецепції творчості поетів 1990-х років;
- розкрити поняття мотиву ліричного твору;
- розглянути основні теоретико-методологічні підходи до проблеми неоміфологізму в літературознавстві, його функціонування в поетичному дискурсі ХХ – початку ХХІ століття;
- проаналізувати специфіку моделювання художнього світу в поезії 1990-х років (трансформація політеїстичних і монотеїстичних мотивів);
- визначити художні функції неоміфологічних мотивів у ліриці дев'ятдесятників;
- схарактеризувати авторську інтерпретацію усталених міфологем і своєрідність творення авторських міфів.

Об'єкт дисертаційного дослідження – поетичний доробок літературного покоління 1990-х років (І. Андрусяка, Ю. Бедрика, М. Брацило, В. Виноградова, О. Галети, С. Жадана, М. Кіяновської, О. Куценко, Г. Крук, В. Махна, Р. Мельникова, С. Процюка, М. Савки, Е. Свенцицької, Р. Скиби, І. Старовойт).

Предмет дослідження – особливості розгортання неоміфологічних мотивів.

Для досягнення поставленої мети й розв'язання завдань у роботі використано такі **методи дослідження**: мотивного аналізу, міфологічний, структурно-текстологічного аналізу.

Мотивний аналіз разом із міфологічним методом передбачають розгляд тексту як художньої системи, дозволяють простежити динаміку розгортання неоміфологічних мотивів у поезії 1990-х років, окреслити особливості образної структури, специфіку моделювання художнього світу. Структурно-текстологічний аналіз має на меті погляд на вірш як на органічне ціле, завдяки котрому можна виокремити характерні риси авторської міфотворчості дев'ятдесятників.

Теоретико-методологічною основою постають критичні та літературознавчі матеріали, присвячені українській поезії кінця ХХ століття (І. Андрусяка, Є. Барана, А. Білої, І. Бондаря-Терещенка, К. Борисенко, І. Борисюк, Т. Гундорової, О. Деркачової, Л. Демської-Будзуляк, Н. Лебединцевої, В. Моренця, Н. Сварич, О. Солов'я, І. Старовойт, Л. Ушкалова, М. Холодного), зокрема розвідки, пов'язані з міфопоетичними напрямками дослідження лірики 1990-х років (І. Андрусяка, Ю. Вишницької, М. Кіяновської, Л. Лавринович, Ю. Логвиненко, О. Шаф), праці вітчизняних і зарубіжних науковців з поезики, що стосуються осмислення мотиву ліричного твору (О. Веселовського, Б. Гаспарова, Ю. Лотмана, І. Силантьєва, А. Тимченко, Б. Томашевського, О. Фрейденберг, Р. Якобсона), роботи з теорії міфу та студії, у яких досліджується художній неоміфологізм (М. Еліаде, М. Зуєнко, О. Кобзар, М. Костомарова, О. Лосєва, Є. Мелетинського, Р. Мельникова, А. Нямцу,

О. Потебні, В. Проппа, В. Топорова, Н. Фрая, Дж. Фрезера, І. Фрис, В. Халізева) та ін.

Наукова новизна визначається тим, що в дисертації вперше комплексно здійснений художньо-естетичний аналіз неоміфологічних мотивів української лірики 1990-х років (окреслено авторську інтерпретацію усталених міфологем і своєрідність творення авторських міфів, схарактеризовано художні функції політеїстичних і монотеїстичних мотивів, досліджено домінантні моделі творення поетичного простору, пов'язані з трансформацією біблійного (в межах мотиву мандрів/блукань), фітоморфного, зооморфного, космогонічного, античного міфосвіту).

Теоретичне значення дисертації. Робота присвячена актуальній проблемі сучасного літературознавства, пов'язаній із неоміфологізмом, – характерним явищем для лірики 1990-х років. Результати дослідження дадуть ширше уявлення про мистецькі процеси останнього десятиліття ХХ століття, відкриють нові моделі інтерпретації лірики цього періоду в контексті міфопоетики.

Практичне значення роботи. Результати студії можуть бути використані при підготовці курсів з історії української літератури кінця ХХ століття у закладах вищої освіти, під час написання курсових і магістерських робіт студентами-філологами, а також для подальших досліджень лірики 1990-х років.

Особистий внесок полягає в тому, що підбір джерельної бази та методології дослідження, аналіз і систематизація матеріалу здійснено здобувачкою самостійно. Наукові результати отримані безпосередньо авторкою дисертації, усі публікації – одноосібні.

Апробація результатів дослідження. Робота в повному обсязі обговорювалася на засіданні кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (пр. № 4 від 24.11.2020 р.). Основні аспекти дослідження викладені на V Міжнародній науково-практичній конференції студентства й наукової молоді «Філологія ХХІ століття» (Харків, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Таврійські філологічні наукові читання» (Київ, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал та перспективи розвитку філологічних наук» (Київ, 2017 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Генераційний феномен як бунт і де(кон)струкція» (Львів, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Urgent problems of Philology and Linguistics – 2020» (Будапешт, 2020 р.).

Публікації. Основні положення дослідження викладено у 7 одноосібних публікаціях, 3 з яких – надруковані у спеціалізованих фахових виданнях України, серед них 1 проіндексовано Міжнародними наукометричними базами Index Copernicus International, Google Scholar, 2 – в іноземних періодичних виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, двох додатків і списку використаних джерел, що налічує 231 позицію. Повний обсяг студії – 214 сторінок, з яких 190 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **ВСТУПІ** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено її зв'язок із науковими планами й програмами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, теоретико-методологічну основу дисертації, наукову новизну, теоретичне й практичне значення, особистий внесок здобувачки, вказано відомості про публікації, апробацію результатів, структуру та обсяг студії.

Перший розділ – «РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ 1990-Х РОКІВ У КРИТИЦІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ» – засвідчив, що кінець ХХ століття для української лірики – період, у який формується особливе художнє світобачення. Воно пов'язане з оригінальним художнім виміром, для якого характерне відновлення попереднього культурного досвіду, відсутність табуйованих тем, авторське міфологізування тощо.

На сьогодні існує безліч наукових студій, присвячених аналізу доробку дев'ятдесятників. Дослідження стосуються різних аспектів, що вплинули на світоглядні та творчі орієнтири митців (домінантні механізми літературного дискурсу 1990-х років, розширення ідейно-тематичного діапазону, зіставлення поетичних світів із творчістю попередників, зокрема шістдесятниками й вісімдесятниками (феномен «зміни поколінь»), національне та світове підґрунтя лірики, проблеми гендерної поетики, своєрідності психології та свідомості, бунту й свободи, письма без цензури, несприйняття суспільством).

З огляду на предмет дослідження, окремо розглянуто праці, у яких зринають питання художньої реінтерпретації і реконструкції традиційних мотивів і сюжетів. Так, цікавими й продуктивними видаються спостереження І. Андрусяка («вихолощення емоцій» як одна з умов міфотворення), Ю. Вишницької («образи-міфологеми» як креатори на рівні знаків, хронотопів, асоціацій, символів), Л. Лавринович (часова інверсія, пам'ять як «благо повернення до первинної суті речей та світу»), Ю. Логвиненко («збагачення конкретно-історичних образів універсальними смислами та аналогіями»), міф як «інструмент, призначений для пошуку медіатора»), О. Шаф («переосмислення християнського світогляду»). Проте специфіка міфопоетичних мотивів у ліриці 1990-х років, попри важливу роль у розгортанні поетичних світів сучасної української літератури, досі залишається недостатньо вивченою.

Окреслено три домінантних напрями аналізу текстів дев'ятдесятників: міф як естетична модель, відкрита до художніх трансформацій та інтерпретацій (за М. Кіяновською), «деміургія», що передбачає творення художньо-естетичного виміру з допомогою «внутрішньої енциклопедії» (за В. Єшкілевим), а також міф як «глобальний метатекст», художній спосіб конструювання та впорядкування світу (за Ю. Логвиненко).

Другий розділ дисертації – «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ» – спрямовано на актуалізацію понятійного апарату, необхідного для осмислення трансформацій у поезії останнього десятиліття ХХ століття. Він складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. **«Проблема мотиву ліричного твору»** зазначено, що найвиразніше неоміфологічні рівні художньої свідомості митців 1990-х років простежуються через мотивну структуру. З огляду на це, розглянуто різні підходи до визначення й класифікації мотиву, які на сьогодні сформувалися в літературознавстві (праці О. Веселовського, Л. Гармаш, Б. Гаспарова, Т. Кушнірової, Ю. Лотмана, Є. Мелетинського, В. Проппа, І. Силантьєва, А. Тимченко, Б. Томашевського, О. Фрейденберг, В. Халізева та ін.). Думки науковців діалогізують стосовно того, що для цієї категорії поезики притаманна повторюваність, варіативність, системність.

Підхід до розгляду мотивів (зокрема неоміфологічних) Є. Мелетинського окреслено як один із найгрунтовніших. Учений зупиняється на аспектах сюжетоскладання, негативного паралелізму, дзеркального інвертування, метафоричної реконструкції вихідного мотиву, підсумовування, «доповнення до вихідного мотиву його “дублікату”» та ін., які знайшли реалізацію в практичних розділах пропонованого дисертаційного дослідження.

Окрім того, досить переконливою видається «трихотомічна модель мотиву», запропонована А. Тимченко. Така структура передбачає виокремлення «ядра» (традиційного значення в українському і світовому культурному просторі), «тіла» (оновлених семантичних відтінків, що з'являються в поетичних текстах конкретного автора), «мотивного поля» (зв'язків на образному, тематичному, лексичному та ін. рівнях). Її джерела можна додати ще в класичних на сьогодні розвідках Ю. Лотмана (вчення про семіосферу, де йдеться про «продуктивну динамічну периферію» і «статичний центр», який, вочевидь, так само слід вважати «ядром» мотиву); В. Проппа (сюжетні та мотивні зв'язки); О. Веселовського («образний одночленний схематизм», що актуалізується з позиції варіативності).

Застосована в роботі «трихотомічна модель мотиву» сприяла здійсненню комплексного аналізу міфопоетичного простору лірики дев'яностити років, визначенню специфіки авторської інтерпретації усталених міфологем і своєрідності творення авторських міфів.

У підрозділі 2.2. **«Особливості художнього неоміфологізму»** констатовано взаємозалежність літератури й міфу, яка здавна відома через види мистецтва, ритуали та релігійні дійства, фольклор, традиції. Вона виявляється на еволюційному й типологічному рівнях. Уточнено, що на сьогодні сформувалися світоглядний, естетичний, історичний дискурси щодо природи міфу та його художнього втілення.

«Деміфологізація культури» – одна з домінантних рис мистецтва початку ХІХ століття. У цей період з'являється підґрунтя для міфологічної школи (виразно постають ідеї німецьких романтиків і Ф. Ніцше, «Німецької міфології» Я. та В. Грімм). Її функціонування стало важливим явищем і для становлення вітчизняної фольклористики (доробок М. Костомарова, О. Потебні, М. Сумцова та ін.). Так, на думку О. Потебні, художній образ можна вважати або своєрідним засобом пояснення, або структурою, що «переноситься» в значення, а міф – «актом свідомої думки, актом пізнання». На його вченні формувався світогляд формалістів 1920-х років (Р. Якобсона, Ю. Тинянова, В. Шкловського, Л. Якубинського, Б. Ейхенбаума та ін.), ідеї яких актуалізувалися в 1960-х роках у структуралізмі.

В основі наукового підходу М. Костомарова – уявлення про те, що, незважаючи на політеїстичну природу слов'янських вірувань, існувало певне божество, яке мало «найвищу» силу, пов'язану зі світлом (сонцем, вогнем, сяйвом тощо), завжди протистояло мороку. Такі думки видаються цікавими і в контексті розгляду поетичного доробку дев'ятдесятників, зокрема художньо-естетичного аналізу неоміфологічних мотивів. У віршах представників цього покоління неодноразово трапляються створіння, які втілюють світло (добро); функціонують у площині зооморфного, фітоморфного й космогонічного світу.

«Теорія первісного синкретизму видів мистецтва й родів поезії» була започаткована О. Веселовським на початку ХХ століття. Саме в ній уперше поєднуються архаїчні обряди з ритмом, музикою і словами. У цьому контексті в дисертації окреслено діяльність ритуально-міфологічної школи. Вплив на її появу та розвиток ідей належить Дж. Фрезеру, а також кембриджській групі (до неї ввійшли Ф.М. Корнфорд, Д. Гаррісон, А.Б. Кук, Р. Сміт). Важливими для становлення сучасної міфологічної науки постають «функціональна школа» Б. Малиновського, а також «анімістична теорія» Е. Тайлора.

Визначено, що міфопоетика бере свій початок із класифікації казок, що була запропонована Я. та В. Грімм. У дослідженні схарактеризовано світоглядне підґрунтя неоміфологізму. Окремо розглянуто «Нариси з психології несвідомого» К.-Г. Юнга. На переконання вченого, архетип – «динамічний образ, фрагмент об'єктивної психіки». Зрозуміти таку структуру можна лише відтворивши її як «живу протилежність». Ці ідеї та положення ритуально-міфологічної школи мали продовження в подальших студіях, присвячених розвитку міфопоетики. Наприклад, ними цікавився Н. Фрай, якому належить праця «Архетипний аналіз: теорія мітів».

У дисертації зроблено спробу здійснити полівекторний огляд питання неоміфологізму (праці І. Андрусяка, М. Еліаде, М. Зуєнко, І. Костюк, О. Лосева, М. Магулік, Є. Мелетинського, А. Нямцу, В. Проппа, Ю. Соломахіної, І. Фрис, В. Халізева та ін.). У ході дослідження було взято за основу визначення професорки О. Кобзар. Відповідно до нього, міфопоетика – «категорія одночасно змістова й формальна, це і процес з єдиними універсальними принципами світосприйняття й певними внутрішніми законами, і результат художнього моделювання світу», що «трансформує міфологічне світобачення в стійкі культурні схеми, у нові поетичні форми, “універсальні знакові комплекси”»¹.

Третій розділ роботи – «ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТЕЇСТИЧНИХ МОТИВІВ У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ ДЕВ'ЯТДЕСЯТНИКІВ» – присвячено комплексному мотивному, міфологічному, структурно-текстологічному аналізу української лірики 1990-х років.

Такі вектори дослідження видаються плідними та актуальними. По-перше, тематично вони діалогізують у напрямі наукових розвідок, присвячених сучасному літературному процесу, що з'являються останнім часом. По-друге, дають всебічну картину української поезії кінця ХХ століття, адже дозволяють поглянути на кожен

¹Кобзар О. Міфопоетика як предмет і метод літературознавчого дослідження. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D1%8F/Downloads/Nznuoaf_2010_15_23.pdf (дата звернення: 20.05.2018).

окремий вірш як на органічне ціле, простежити певні алюзії, ремінісценції, віднайти культурні взаємозв'язки.

Політеїстична модель світобачення підпорядковується особливостям архаїчного мислення. У ній функціонують язичницькі (фітоморфні, зооморфні, космогонічні) й античні структури. Автори заглиблюються в пошук власної первісної сутності, у їхніх текстах зринають і реінтерпретуються образи природи, богів, чудовиськ.

Реконструйований міфосвіт набуває сакрального значення, а тварини, рослини, природні явища, стихії сприймаються як живі істоти (прийоми «олюднення», «одухотворення»). Відповідно до «трихотомічної моделі мотиву» (за А. Тимченко), «ядро» – усталена язичницька семантика (наприклад, лисиця – кмітливість, хитрість, спритність, лицемірство; місяць – циклічність, вічність, оновлення, безсмертя тощо), а також сукупність уявлень, що побутують у культурі (комедія «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, драма-феєрія «Лісова пісня» Лесі Українки; балади «Утоплена», «Лілея» Т. Шевченка; казка «Хо», повість «Тіні забутих предків», новела «Intermezzo» М. Коцюбинського; вірші «Змія», «Півень», «Село», «На шляху», «Елегія про перстень ночі», «На вітер», «Клени», «До весни», «Чарки», «Елегія про перстень пісні», «Елегія про перстень молодості», «Ліс», «Ранній вітер» Б.-І. Антонича; поема «Євшан-зілля», вірш «Звір» М. Вороного); можна згадати відомі твори музичного й образотворчого мистецтва («Місячна соната» Л. Бетховена, картини із зображенням демонів М. Врубеля) тощо.

У межах фітоморфних, зооморфних, космогонічних мотивів домінантною постає модель «людина – природа» («людина – ліс», «людина – степ», «людина – сад»). Її використання в текстах представників цього літературного покоління відрізняється. Наприклад, «тіло» фітоморфних мотивів у ліриці В. Махна, І. Андрусика, О. Галети – семи болю та туги; у М. Кіяновської, М. Савки – сема самотності; в О. Куценко й М. Брацило – сема кохання. Елементи творення (плече шипшини, кров омели, синці сліпих конвалій, тривимірна гущавина калинна тощо) набувають сакрального значення й становлять частину художнього світу. З огляду на такий підхід, можна говорити про особливу, «анімістичну діалектику» (трансформовані рослинні образи в ліриці 1990-х років мають душу, відчувають біль, страждають).

Визначено, що серед основних способів функціонування неоміфологічного мотиву, які безпосередньо пов'язані з явищем антропоморфізму, дев'ятдесятники найчастіше вдаються до вибудовування авторських міфів. Це сприяє конструюванню «мотивного поля». У їхній основі – власна картина світу в межах об'єктивізації художньої реальності, що відбувається і на імпліцитному, і на експліцитному рівні. Шляхом накладання елементів «внутрішньої енциклопедії» (за В. Єшкілевим) на архетипізований поетичний простір митці вводять у тексти нових героїв, образи міст, країн, встановлюють між ними певні закономірності: країна Кульбабія (Р. Мельників), країна холодних світил (М. Брацило), країна помірних дощів (С. Процюк), Панна-Літо (М. Кіяновська), «Собаче місто» (Р. Скиба) та ін. Часто саме природа стає джерелом для творення міфосвіту.

Динаміка розгортання авторських міфів зумовлена вибудовуванням ускладненого та різновимірного поетичного простору. Художня система передбачає варіативність та повторення окремих деталей чи індивідуальних способів оприявлення міфологічних сценаріїв. Наприклад, полівекторні семантичні шари топосу саду: «негаснучих єнотів», «божественних мишей», «божественних камей» (Ю. Бедрик); подієва послідовність, що має в основі декілька художніх реальностей: із мертвого в мертве – із мороку в морок – від полюса і до полюса – через царства лавандових фей (Ю. Бедрик); використання спільних знаково-символічних структур, зокрема колористичних ознак, у межах однієї текстової площини, що стосуються різних явищ: «жовті знамена», «жовті сурми», «жовті поеми», «жовто кульбабився травень» (Р. Мельників).

«Мотивне поле» розгортається також завдяки кореляції міфічних істот із трансформованим фітоморфним і зооморфним світом: стара королева в білій сорочці, у якої зелені кістки (І. Андрусак); тополі як «лицарі Дива», що шепочуть вітання королеві (М. Брацило); використанні в текстах імен героїв із фольклору чи відомих творів світової літератури: казка Е.Т.А. Гофмана «Піщана людина», сюжет із персидського циклу «Тисяча й одна ніч», казка О. Толстого «Золотий ключик, або пригоди Буратіно», казка Ш. Перро «Спритна принцеса, або пригоди розумниці» (О. Галета); казка про Змія Горинича (І. Андрусак), казка «Івасик-Телесик» (Е. Свенцицька); казка А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (Г. Крук); казка Ш. Перро «Попелюшка» (М. Брацило) тощо.

Космогонічні міфосценарії «народження звуку», «народження слова», «народження поезії» (за Ю. Вишницькою) яскраво простежуються в ліриці О. Куценко (міфологічно маркований дискурс – образ козака Мамає, що співіснує в одній художній площині з категорією пам'яті; «тіло» мотиву – сема безвиході; «мотивне поле» вибудовується завдяки прийому «доповнення до вихідного мотиву його “дублікату”» (за Є. Мелетинським), циклічності); а також у Г. Крука («тіло» мотиву – сема болю; «мотивне поле» – взаємодія стихії води (втілена в образі снігу) та звуку (постріл), пов'язане з паралелізмом «людина – звір» і колористичним елементом сюжетотворення («начорно зачервонить»)). У М. Кіяновської згадані міфосценарії часто співвідносяться з відсутністю світла (якщо це час доби, то ніч або вечір; якщо забарвлення – ахроматичні відтінки; якщо означення простору, то є різні варіації хаосу; якщо природні явища, то вони мають анімістичні ознаки). Обов'язкова умова вибудовування міфопоетичної канви тексту – сакралізація процесу писання, промовляння або читання, у якому можуть бути задіяні орнітологічні чи фітоморфні образи. Механізм розгортання мотиву в авторки ґрунтується на діадах «слово – смерть», «мова – смерть», «поезія – смерть», які трансформуються в єдності з акустичними явищами, зокрема плачем, криком, пострілом, оригінальними метафоричними структурами (наприклад, «крилами кричать»). Однак «тіло» мотиву – сема кохання, адже переважають конструкції, що мають в основі діаду «слово – любов».

Подекуди в ліриці Ю. Бедрика, С. Процюка, М. Кіяновської, Г. Крук, І. Андрусак, М. Брацило «мотивне поле» вибудовується завдяки кореляції фітоморфних, зооморфних і космогонічних образів зі слов'янськими міфічними

істотами й божествами (Чорнобога, Даждьбога, Морани, польовика, перелесника, божича), які мають індивідуально-авторське втілення (наприклад, образ Перуна в С. Процюка співвідноситься з компонентами «лід», «опаплюжена злива»). «Тіло» мотиву може бути амбівалентне й стосуватися як смерті, відчаю, болю, так і радості, воскресіння, любові.

Знаково-символічними складниками художнього виміру поезії 1990-х років часто слугують образи вогню і води (дощу, снігу). Їхній авторський спосіб втілення пов'язаний із диференційними ознаками: невловимість, глумливість (І. Андрусяк); короткозорість, усамітнення, ласка (О. Куценко); хмільна гіркота (М. Савка); відвертість, народження (В. Махно); радість, смерть (Е. Свенцицька); дорога (М. Брацило). Динаміка розгортання політеїстичних мотивів передбачає, що образи переходять у хтонічний та анімістичний простір. Цьому сприяє «дзеркальне інвертування вихідного мотиву» (за Є. Мелетинським). Наприклад, у ліриці О. Куценко художні елементи в діаді «Бог – Огонь» стають взаємозамінними; у Ю. Бедрика в діаді «звіробог – сніг» – осмислюються як єдине ціле завдяки прийому зооморфізації.

Творення авторських міфів у дев'ятдесятників постає основним шляхом реконструкції художнього світу й безпосередньо пов'язане з явищем тератоморфізму. Так, цей прийом зринає у збірці «Міфотворення» М. Кіяновської (стооке й стовухе зайчення); «Тінь Сови» Р. Скиби (триока змія); «Лютневі елегії» В. Махна (стооке й стокриле Диво та єдинорог); «Пустельні риби» Е. Свенцицької (стоока ніч); «Свято небуття» та «Метафізика восени» Ю. Бедрика (стоока прірва, шестикрилий кажан, змії, яких побратано «стосилим чаклующим клубком» та людиноока змія); «У зимах бажань» О. Куценко (стоголосий і стоглавий звір).

Окрім зооморфних, фітоморфних, космогонічних мотивів, у дисертації проаналізовано ще один важливий шар політеїстичного світогляду. «Ядром» перезасвоєних античних мотивів в українській ліриці 1990-х років можна вважати синтез уявлень, які на сьогодні сформувались у культурному просторі: семантика усталених образів (Аріадни, Геби, Харона, Хроноса, Ікара та ін.), пов'язані з ними сюжети (поема «Одіссея» Гомера; п'єса «Троїл і Крессіда» В. Шекспіра; вірш «Прометей» Дж. Байрона; вірш «Ікар» М. Вороного; драматичні поеми «Кассандра», «Іфігенія в Тавріді», «Оргія», вірш «Ніобея» Лесі Українки; поема-балада «Скіфська Одіссея» Л. Костенко; поема «Кавказ», вірш «Чи не покинуть нам, небого», «Муза» Т. Шевченка; сонети «Олександрія», «Хірон», «Тезей» М. Зерова; сонети «Несіть богам дари!», «Діана», вірш «Сафо до Афродіти» М. Рильського; цикл «Античні ремінісценції» Е. Андіївської; вірш «Осінній Стікс» Є. Маланюка тощо); переносне значення мотиву (фразеологізми античного походження: гордіїв вузол, яблуко розбрату, ахіллесова п'ята, циклопічна споруда тощо). Доречно згадати також симфонічну поему «Прометей» Ф. Ліста, картини «Сивілла Кумська, Еней і перевізник Харон» Дж. Креспі, «Народження Венери» С. Ботічеллі.

Визначено, що античні образи, які зринають у ліриці 1990-х років, є лише структурними елементами, здатними породжувати різні стратегії потрактування. Так, «тіло» трансформованих мотивів – семи страху, болю, свободи, страждання (М. Кіяновська), вибору та повторення (І. Андрусяк), чекання та болю (Г. Крук,

С. Жадан), переходу та болю (Ю. Бедрик, М. Савка), тривоги (Р. Скиба), пошуку та переходу (М. Брацило).

«Мотивне поле» вибудовується завдяки таким прийомам: зооморфізація («зайчєня з усмішкою Сізіфа» в М. Кіяновської); деталізації сюжету та відсутності прямої вказівки на явище, процес чи подію; міфологічне структурування простору (чорні крила чорних якорів – тривимірність – невловимість – чорний профіль херувима – дно, «яке набачилось голів» – незримість – знак землі і знак снігів – світ без берегів тощо); творення «повсякденного міфу» (за М. Кіяновською), де доміантними є паралелізми (Сізіф як двійник ліричного героя; гірчичне зерня як камінь Сізіфа тощо); «абсурдизація» поетичної реальності (за А. Камю); означення дискурсів: Еммаус, Голгота, Інгул, Стікс; поєднання античного міфосвіту з християнським (діади «Сізіф – Еммаус» і «Сізіф – Голгота» у Г. Крук та С. Жадана, «Харон – Ной» у М. Кіяновської), що можна вважати прийомом «сюжетоскладання» (за Є. Мелетинським); використання міфологічно маркованих елементів (міст на імпліцитному рівні поєднує різні темпоральні та просторові площини; дзеркало розділяє існування на світ мертвих і живих); міфопоетичне нашарування та взаємозамінність концептуально важливих функціональних характеристик образів (здатність перевозити померлих у вірші М. Савки); «зчеплення» з мотивом приреченості, кохання, архетипом мудрості тощо. Окреслені явища становлять джерела для авторського міфологізування (Харон у М. Кіяновської має позитивне семантичне забарвлення, Поліфем у Р. Скиби не пожирає людей, а має особливий емоційний стан розчулення (плаче), що можна потрактувати як певний обряд очищення від гріхів). Окрім того, виокремлено художню функцію діалогічності (прихована полеміка з читачем); позамовної реальності (наприклад, у циклі «Листи з Єлисавета» Ю. Бедрика, де зринає образ Харона), розширення інтерпретаційного діапазону (приміром, образи Геби, Геліуса, Прокни в циклі «Антична осінь» М. Брацило); позачасовості та позапросторовості.

Четвертий розділ студії – **«ФУНКЦІОНУВАННЯ МОНОТЕЇСТИЧНИХ МОТИВІВ У ЛІРИЦІ 1990-Х РОКІВ»** – зорієнтовано на художньо-естетичний аналіз біблійного міфосвіту. Монотеїстична модель не обмежується трансформованими образами як окремим мистецьким явищем, а розгортається в межах мотиву мандрів/блукань. Вона спрямована на пошук (себе, свободи, істини, усамітнення, притулку, порозуміння, любові, спокою), розширення кордонів (географічних, емоційних, тілесних, лексичних), безпосередньо стосується Господа та Всесвіту. Часто художні механізми ґрунтуються на переосмисленні християнських сюжетів та усталених образів, що постають амбівалентними.

«Ядро» мотиву – синтез уявлень: сюжети, що на різних рівнях корелюють із мандрами/блуканням: поема Данте «Божественна комедія», трагедія Й.-В. Гете «Фауст», романи Д. Дефо «Робінзон Крузо», Джека Лондона «Серця трьох», І.М. Бенкса «Міст», Д. Керуака «На дорозі», Г. Гессе «Степовий вовк», Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера», цикл «Мандрівні елегії» М. Вороного та ін.; переносне значення мотиву (справляти мандри, заблукати в трьох соснах, блукати манівцями, блудити очима, не близький світ топтати тощо). Окрім того, як ми вже зазначали, мандри/блукання функціонують у межах реінтерпретованого монотеїстичного

міфосвіту («ядро» – усталена семантика біблійних образів, які трапляються в текстах (образи Каїна, Адама, Єви, Йони, Юди, Марії; легенда про Всесвітній потоп, Гетсиманський сад, блудного сина, народження і розп'яття Ісуса Христа та ін.), а також пов'язані з ними літературні сюжети: роман «Майстер і Маргарита» М. Булгакова; трагедія «Гамлет» В. Шекспіра; містерія «Каїн» Дж. Байрона; поетичний цикл «Давидові псалми», поезія «Ісаїя. Глава 35» Т. Шевченка; поеми «Смерть Каїна», «Мойсей» І. Франка; драматичні поеми «Одержима», «Вавилонський полон», «На руїнах», поема «Самсон» Лесі Українки; роман у віршах «Маруся Чурай», цикл «Давидові псалми» Л. Костенко; роман «Сад Гетсиманський» Івана Багряного; вірш «Візія» Є. Маланюка).

Здійснений художньо-естетичний аналіз поетичних текстів 1990-х років дає підстави стверджувати, що в межах мотиву мандрів/блукань преференцій набувають семи переходу, пошуку (Р. Мельників); безвиході, зневіри, приреченості, довіри (О. Куценко); тривоги, туги, спокути, смерті (С. Жадан); болю, свободи, спасіння (М. Кіяновська); болю, безпритульності, спокути (М. Савка); усамітнення (І. Андрусак); гріхопадіння, зради, народження (М. Брацило); смерті, батьківщини (В. Махно); повернення (Ю. Бедрик) тощо («тіло» мотиву).

Серед основних способів розгортання мотиву: багаторівневе структурування тексту (акустичні елементи в опозиції свій/чужий; використання міфологічної формули звертання, що має сакральний зміст (інколи нагадує молитву); на рівні тропів і стилістичних фігур – прийом синестезії («синій запах» у М. Брацило); градації (передчуття потопу в С. Жадана) тощо); паралелізми («зорі – смертниця», «ранок – Каїн» у М. Брацило); оперування біблійними переосмисленими міфоструктурами, що зринають алюзійно в поєднанні з образом чужини («чужий ковчег», «небожий ковчег», «дві лунатичні суті», «обдертий син своїх жовтневих стуж», «дар потопів, мору, воєн» у Ю. Бедрика); сюжетоскладання (кореляція біблійних і античних образів (Каїн, Хронос, Кассандра у М. Брацило); поєднання кількох християнських систем у межах одного міфопростору (Ной і Каїн у М. Кіяновської)); використання прямих і тематично споріднених номінацій для позначення руху (мандрувати, губитись, повертатись, брести, бродити, блукати, пливати, текти, минати, йти, летіти), що перебувають у різних просторових, часових та аксіологічних площинах (між небом і землею, небом і степом, добром і злом, життям і смертю, ніччю і днем); застосування певних художніх елементів («вигнання», «роздоріжжя», «три ока світлофора», «котиполе неба», «зустрічати мовчки пасати», «перехрестя», «камінь снів», «червона валізка», «бруд вагонність», «блакитний спалах трамвая», «ранок подорожнього», «розхристаний потяг», «шмаття асфальту», «далями імлистими», «останній пасажир», «крізь довжелезну вервицю дверей», «глек подорожнього», «проспектами юності», «чорні тротуари», «кров доріг і звитяг», «лабіринти дзеркал», «лабіринти здобутих столиць», «лабіринт ожини», «гончарне коло обрію», «кола садів», «лабіринти притулків», «спільна стежка», «горби старого бруку», «трепанация бруку», «тьмяні тротуари», «холодний потяг», «барокова надтріслість вагонів», «простий закон дороги», «сходинки теплі і хисткі», «човен порожній») і означення дискурсів, міфологічно маркованих систем («місто минулих снігів» (О. Куценко), «острів зими і текстів»,

Ніневія, Європа, «пустеля келій» (Р. Мельників), «порожнеча вигадувань слів» (М. Кіяновська), острів Менорка (Ю. Бедрик)), які так чи інакше стосуються подорожі; авторське міфологізування (введення в тексти «богів подорожніх» (І. Андрусяк), «Зоряного Вічного Митця» (В. Виноградов), «мовчазних хіромантів доріг» (М. Кіяновська), осіннього месії (Р. Мельників)); оприявлення категорії пам'яті, в межах якої зринають трансформовані біблійні міфоструктури (оперування елементами «відбиток стопи», «кадри», «простирадло», «листи», «гербарій», «павутиння», «дзеркало», «спогад», «сон», «листя часу», «попіл віку», «стежка» тощо; ретроспективний погляд на події і ситуації (як історично важливі, так і приватні); звернення до різних періодів становлення особистості (дитинства, дорослішання, зрілості), що можливе завдяки використанню ремінісценцій на відомі сюжети, заглибленню у простір внутрішніх страхів і болю, переживанню психоемоційних станів депресії, відчаю, розгубленості (найвиразніше простежується в ліриці С. Жадана)); метафорична реконструкція вихідного мотиву (за Є. Мелетинським), що полягає в його доповненні художніми паралелізмами (образи чорта, сатани, Бога в І. Андрусяка); накладання на первісний міф темпоральних структур, у яких сюжетна лінія, що вибудовується, має комбіновані часопросторові зв'язки (подорож для О. Куценко – екзистенційний простір для розмов зі Всесвітом чи Господом, що існує в єдності «ніч – передчасність – сон – приреченість», а трансформовані міфоструктури виконують функцію посередника (очі Юди – не лише уособлення зрадницького погляду на світ, а й безвиході та зневіри); «конструювання життєвої надреальності» (за М. Розумним)); синтез архаїчного мислення та художньої реконструкції (образ Гетсиманського саду та «акт поєднання», народження дитини, кружляння в танці, кореляція зі стихією землі, вогню, води в ліриці В. Махна); «зчеплення» з мотивами свободи, кохання, втечі, самотності, образами мандрівника, блукальця, чужинця, чужоземця, вигнанця, архетипами Отця, Сина й Святого Духа, долі, дому, мудрості. Всі ці явища сприяють творенню «мотивного поля».

Неоміфологічне мислення, притаманне для митців останнього десятиліття ХХ століття, виявляється через художні функції монотеїстичних мотивів. До домінантних можна віднести такі: позачасовість і позапросторовість (звідси розмитість, безвихідь, фрагментарність, розгубленість, зневіра); безтілесність (і на експліцитному, і на імпліцитному рівні); «явище формально-змістової “соборності”» (за А. Нямцу), що полягає в охопленні одним образом кількох культурних традицій; діалогічність (наприклад, молитва як елемент подорожі та спосіб комунікації з собою, Богом і світом; мандрівництво як екзистенційний простір для говоріння та очищення); «негативний паралелізм» як повторне введення мотиву з протилежним значенням (за Є. Мелетинським); циклічність (тріади «любов – світ – Бог», «людина – Господь – любов», «людина – біль – Господь», «ніч – світ – день» тощо), які сприяють багатовимірності) та ін.

У **ВИСНОВКАХ** узагальнено основні результати дослідження.

1. Окреслено рецепцію творчості дев'яноститників у критиці та літературознавстві. Огляд значної кількості наукових розвідок дозволив з'ясувати, що на сьогодні вже сформовані певні вектори для інтерпретації поезії означеного

періоду (особливості письма без цензури та нав'язаних ідеологічних переконань, відповідно – несприйняття суспільством такого «експериментаторського бунту»; своєрідність художнього світу та його зіставлення з образною структурою попередників (шістдесятників, вісімдесятників); питання національного підгрунтя лірики (відгомін творчості Б.-І. Антонича, В. Свідзінського, Михайля Семенка та ін.); проблема гендерної поетики; художня «гра» на рівні мови (авторські неологізми, сленг, лихослів'я, «звукові асоціації») тощо). Проте неоміфологічний аспект, попри важливість у контексті становлення сучасного літературного процесу та наявність окремих студій (І. Андрусика, Ю. Вишницької, М. Кіяновської, Ю. Логвиненко, О. Шаф), залишається недостатньо вивченим.

2. Розглянуто різні наукові підходи до теоретичного осмислення мотиву. Вони пов'язані з «образним одночленим схематизмом» (за О. Веселовським), «репродукцією в тексті» (за Б. Гаспаровим), «рухом сюжету» (за Т. Кушніровою), «послідовними комбінаціями» (за Є. Мелетинським), «морфологією персонажів» і певними художніми зв'язками (за В. Проппом та О. Фрейденберг), «семантичними, синтаксичними, прагматичними характеристиками на їхніх варіантних й інваріантних засадах» (за І. Силантьєвим), «семіосферою» (за Ю. Лотманом), «художньою єдністю» (за Б. Томашевським), «високою семантичною насиченістю» (за В. Халізеєвим), «закріпленням кодом» (за А. Тимченко) та ін. Для аналізу трансформації переосмислених монотеїстичних та політеїстичних мотивів в українській поезії 1990-х років обрано «трихотомічну модель мотиву» (за А. Тимченко). Відповідно до неї, в текстах дев'яностити років досліджено такі компоненти: «ядро» (певний «культурний код»), «тіло» мотиву («конкретні значення, семантичні нарощення»), «мотивне поле» (зв'язки на різних рівнях).

3. Розкрито основні теоретико-методологічні підходи до проблеми неоміфологізму в літературознавстві, його функціонування в поетичному дискурсі ХХ та початку ХХІ століття. Визначено, що науковим підгрунтям для розвитку ідей міфопоетики на сучасному етапі стали дві школи – міфологічна та ритуально-міфологічна. Окремо відзначено важливість учення про архетипи К.-Г. Юнга. Обрано кілька напрямів дослідження політеїстичних і монотеїстичних мотивів в українській поезії 1990-х років: «деміургія», де автор – креатор, який вибудовує індивідуальний Всесвіт завдяки власній «внутрішній енциклопедії» (за В. Єшкілевим); міф як естетична модель художнього простору, відкрита для реконструкції та інтерпретацій (за М. Кіяновською); міф як «глобальний метатекст» (за Ю. Логвиненко).

4. Проаналізовано специфіку моделювання художнього світу в ліриці останнього десятиліття ХХ століття. Трансформація біблійного (у межах мотиву мандрів/блукань), язичницького (у межах фітоморфних, зооморфних, космогонічних мотивів), античного міфосвіту полягає в художній реінтерпретації та реконструкції традиційних сюжетів. Для переосмислення усталених структур митці використовують явища, що сприяють авторському міфологізуванню, зокрема такі:

– тератоморфізм (зображення чудовиськ, які мають багато кінцівок, очей, хвостів, вух тощо): образи стоголосого й стоголового звіра, однорога (О. Куценко); стоокого й стовухого зайченя (М. Кіяновська), триокої змії (Р. Скиба); стоокого й

стокрилого Дива та єдиного (В. Махно); стоокої ночі (Е. Свенцицька); стоокої прірви, шестикрилого кажана, зміїв, яких побратано «стосилим чаклуючим клубком» та людиноокої змії (Ю. Бедрик);

– антропоморфізм (перенесення людських рис на істот, явища, предмети); накладання елементів «внутрішньої енциклопедії» (за В. Єшкілевим) на архетипізовану художню реальність (віднайдення нових країн, міст, героїв): царство лавандових фей, сад негаснучих єнотів, сад божественних мишей, фея життя, пухнасте фіолетове звірятко (Ю. Бедрик); країна Кульбабія, Хо, Кобиляча Голова (Р. Мельників); країна холодних світил, лицарі Дива, жінка-рибина (М. Брацило); країна помірних дощів (С. Процюк); Диво (М. Савка); Місячний Кіт, батько Лунь, Тінь Сови, Собаче місто (Р. Скиба); Панна-Літо (М. Кіяновська); хлопчик Що-Пані-Схоче (Г. Крук); королева з зеленими кістями (І. Андрусак);

– міфосценарії «народження слова», «народження звуку», «народження поезії» (за Ю. Вишницькою): замкненість художньої системи, сакралізація процесу писання/читання/говоріння, поєднання акустичних явищ (постріл, плач, крик), повторення окремих структурних елементів тощо (С. Жадан, Г. Крук, М. Кіяновська, О. Куценко);

– вибудовування «повсякденного міфу» (за М. Кіяновською): створення простору, в якому преференцій набувають одразу декілька паралелізмів, що стосуються одного образу (Сізіф як двійник ліричного героя; гірчичне зерно як камінь Сізіфа тощо);

– «сюжетоскладання» (за Є. Мелетинським): поетапний художній синтез трансформованих античних образів і мотивів з біблійними в межах одного тексту (сюжет М. Кіяновської, в якому корелюють Всесвітній потоп та образ Харона, має позитивне семантичне навантаження (любов, квіти, веселі весла, човник, радість, воскресіння тощо); образи Каїна (який не визнає своєї провини перед Богом), Хроноса та Кассандри М. Брацило «вписані» у спільну полівекторну систему, де превалює категорія пам'яті, («камінь снів», «коло», «вода» зринають у тріаді «смерть – час – сад»); поєднання реконструйованих язичницьких (зокрема фітоморфних) та античних мотивів (образ Аріадни І. Андрусяка в художньому просторі співіснує в межах моделі «людина – ліс», а вино та дерево набувають сакрального значення й сприймаються як частина ритуального дійства); кореляція в одному вірші декількох перезасвоєних біблійних сюжетів (у межах мотиву блукань М. Кіяновської задіяні образи Ноя та Каїна, сема болю втілена явищами вмирання («листя, що кане», «чорна прірва») та оновлення («переродження сну», спокута));

– «абсурдизація» поетичної реальності (за А. Камю): у поетичному тексті М. Кіяновської герої йдуть на добровільну самопожертву заради кохання, розуміючи, що в будь-якому разі всі спроби досягнути мету, хоч і можуть принести короткотривалу радість, завершаться невтішно; травматичний досвід, передчуття страждань і власної загибелі не впливають на їхній вибір;

– використання географічних назв, пам'яток чи інших міфологічних об'єктів: Голгота, Варшава, Єрусалим (С. Жадан), Еммаус (Г. Крук), «острів зими і текстів», Ніневія, Європа, «пустеля келій» (Р. Мельників), Стікс, храм Кіпріди (М. Брацило), Інгул, Стікс (Ю. Бедрик), Стікс (Р. Скиба), «місто минулих снігів»

(О. Куценко); літературних, фольклорних, історичних імен як «міфологізуючого дискурсу» (за М. Кіяновською), в контексті якого творяться нові сюжети: Телесик (Е. Свенцицька), Шехерезада, Буратіно (О. Галета); Змій Горинич (І. Андрусяк), Лис (Г. Крук), Попелюшка (М. Брацило), козак Мамай (О. Куценко).

5. Здійснено мотивний, міфологічний та структурно-текстологічний аналіз. Це дало змогу визначити художні функції міфопоетичних мотивів у ліриці дев'ятдесятників. Серед домінантних:

- позачасовості й позапросторовості (відсутність чітко окреслених меж в осягненні художнього виміру: «між сном і павутинням» (М. Кіяновська), «на роздоріжжі діжі» (Р. Мельників), «порівну розтятий» (Ю. Бедрик) тощо; розмитість; фрагментарність);

- циклічності (повторення однакових міфологічних компонентів: «за зливами за лиманом», «за зливами за снігами» (О. Куценко); закриті часопросторові моделі: ніч – світ – день – ніч, любов – Бог – любов (М. Кіяновська));

- багатовимірності (синтез реалістичних і вигаданих, живих і мертвих, позитивних і негативних та ін. міфологічних елементів: діади «а Ви вже є» – «вигадаю Вас» (Ю. Бедрик); втілення образів п'яниці та янгола, функціонування трансформованих біблійних структур (наприклад, Гетсиманського саду), що в спільному міфосюжеті існують паралельно (В. Махно); взаємодія образів Зоряного Вічного Митця (В. Виноградов), богів подорожніх (І. Андрусяк), «мовчазних хіромантів доріг» (М. Кіяновська) з іншими міфологічними елементами);

- розширення «інтерпретаційного діапазону»: образ русалки/мавки в ліриці 1990-х років можна розглядати в межах різних художніх вимірів (смерті, свободи, страху) та декількох світів (море – небо, підземелля – озеро); мотив мандрів/блукань у ліриці М. Савки моделюється шляхом поєднання різних компонентів, серед яких слід виокремити такі: перезасвоєні біблійні сюжети (розп'яття Ісуса Христа, легенда про Всесвітній потоп); архетипи Отця, Сина, Святого Духа; семи болю, спокути; кореляція з мотивами втечі, зречення, воскресіння; структури на позначення категорії пам'яті;

- «формально-змістової “соборності”» (за А. Нямцу), амбівалентності образів і сюжетів (риба в поезії дев'ятдесятників може бути втіленням і віри, й бездуховності, а також посередником у діадах «людина – людина», «людина – страждання», «людина – смерть» тощо; образ волхвів полісемантичний, існує в різних культурних традиціях, а тому в ліриці О. Куценко, М. Кіяновської, С. Жадана, Ю. Бедрика, І. Старовойт, Г. Крук може бути потрактований і під час аналізу політеїстичних, і під час розгляду монотеїстичних мотивів);

- «негативного паралелізму» (за Є. Мелетинським): повторне введення мотиву, але вже з протилежним значенням (воскресіння передсмертної сили після смерті Каїна та народження Христа (О. Куценко));

- позамовної реальності (рівень символів: «кажан, душа чи птах», «жовтава церква над Інгулом» (Ю. Бедрик); рівень ритуалів: темрява як необхідний елемент для міфосценарію «народження вірша» (М. Кіяновська); принесення в жертву звіра як частина язичницького світогляду (Ю. Бедрик); рівень алюзій: «перевізник в човні» (М. Кіяновська), «чужий ковчег», «обдертий син своїх

жовтневих стуж», «дар потопів, мору, воєн» (Ю. Бедрик), «мій прапрадавній ковчег» (Р. Мельників); «біля розп'яття складено ножі», «диптих розп'ято», «наче хвилі потопу», перевізник (М. Савка)).

Таким чином, неоміфологізм – одне з найяскравіших явищ, притаманне українській ліриці 1990-х років. Художньо-естетичні процеси цього періоду пов'язані з реконструкцією політеїстичних і монотеїстичних мотивів. Їхнє розгортання сприяє авторській інтерпретації усталених міфологем і творенню авторських міфів, що відбувається на рівні переосмислення сюжетів. Обрана «трихотомічна модель мотиву» (за А. Тимченко) допомогла розкрити особливості поетичного бачення дев'ятдесятників, проаналізувати фітоморфний, космогонічний, зооморфний, античний і біблійний простір.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Карач А. Мотив мандрів у ліриці дев'ятдесятників. *Вісник Львівського університету. Сер. філологічна*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. Вип 67. Ч. 2. С. 139–145. (0,51 д. а.)
2. Карач А. Критична рецепція неоміфологічних мотивів у поезії дев'ятдесятників. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Сер. Філологічні науки (літературознавство): зб. наук. праць / за заг. ред. проф. О. Філатової*. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. № 2 (18). Листопад. С. 125–130. (0,57 д. а.)
3. Карач А. Мотив блукань у ліриці Маріанни Кіяновської. *Держава та регіони: Науково-виробничий журнал. Сер. Гуманітарні науки*. Запоріжжя: Класичний приват. ун-т, 2017. № 1 (48). С. 17–21. (Index Copernicus International, Google Scholar). (0,54 д. а.)

Статті у періодичних іноземних виданнях

4. Карач А. Трансформація фітоморфних мотивів у художньому світі дев'ятдесятників. *Science and Education a New Dimension. Phylology*. Budapest, 2020. № VIII (72). November. P. 16–21. (Index Copernicus International, Google Scholar, Crossref, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu). (0,84 д. а.)
5. Карач А. Трансформація неоміфологічних мотивів у ліриці Марини Брацило (на матеріалі збірки «Я зроду тут живу»). *Science and Education a New Dimension. Phylology*. Budapest, 2021. № IX (73). February. P. 42–45. (Index Copernicus International, Google Scholar, Crossref, Ulrichs Web Global Serials Directory, Union of International Associations Yearbook, Scribd, Academia.edu). (0,49 д. а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації

6. Карач А. Трансформація античних мотивів у ліриці Юрія Бедрика (на матеріалі збірок «Свято небуття» та «Метафізика восени»). *Науковий потенціал та*

перспективи розвитку філологічних наук: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (8–9 грудня 2017 року, м. Київ). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. С. 16–18. (0,14 д. а.)

7. Карач А. Мотив часу в ліриці Маріанни Кіяновської (на матеріалі збірок «ДО ЕР» та «373»). *Таврійські філологічні наукові читання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 січня 2017 року, м. Київ). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. С. 22–24. (0,15 д. а.)*

АНОТАЦІЯ

Карач А.В. Неоміфологічні мотиви в українській поезії 1990-х років: трансформація і художні функції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Київ, 2021.

У пропонованій дисертації здійснено всебічний і найбільш повний на сьогодні аналіз неоміфологічних мотивів української поезії останнього десятиліття ХХ століття (І. Андрусика, Ю. Бедрика, М. Брацило, В. Виноградова, О. Галети, С. Жадана, М. Кіяновської, О. Куценко, Г. Крук, В. Махна, Р. Мельникова, С. Процюка, М. Савки, Е. Свенцицької, Р. Скиби, І. Старовойт).

За основу взято «трихотомічну модель мотиву», запропоновану А. Тимченко. Під час розгляду політеїстичної і монотеїстичної природи трансформованого художнього простору виокремлено «ядро» (культурний код), «тіло» мотиву (конкретні значення), «мотивне поле» (багатоаспектні зв'язки). Розкрито особливості переосмислення поетами й поетками 1990-х років язичницького (в межах космогонічних, фітоморфних, зооморфних мотивів), біблійного (в межах мотиву мандрів/блукань), античного міфосвіту.

Окреслено художні функції позачасовості й позапросторовості, циклічності, багатовимірності, «формально-змістової “соборності”» (за А. Нямцу), «негативного паралелізму» (за Є. Мелетинським), позамовної реальності та ін. Визначено, що мистецька реконструкція у поезії 1990-х років вплинула на появу авторського міфологізування, пов'язаного з трансформованими образами божеств, звірів, чудовиськ, міст і країн.

Ключові слова: неоміфологізм, мотив, поезія 1990-х років, трансформація, реконструкція, художні функції.

АННОТАЦИЯ

Карач А.В. Неомифологические мотивы в украинской поэзии 1990-х годов: трансформация и художественные функции. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Институт литературы им. Т.Г. Шевченко НАН Украины, Киев, 2021.

В предлагаемой диссертации осуществлён всесторонний и наиболее полный на сегодняшний день анализ неомифологических мотивов украинской поэзии последнего десятилетия XX века (И. Андрусяка, Ю. Бедрика, М. Брацило, В. Виноградова, О. Галеты, С. Жадана, М. Кияновской, О. Куценко, Г. Крук, В. Махно, Р. Мельникова, С. Процюка, М. Савки, Э. Свенцицкой, Р. Скибы, И. Старовойт).

За основу взята «трихотомическая модель мотива», предложенная А. Тимченко. Во время рассмотрения политеистической и монотеистической природы трансформированного художественного пространства выделены «ядро» (культурный код), «тело» мотива (конкретные значения), «мотивное поле» (многоаспектные связи). Раскрыты особенности переосмысления поэтами и поэтессами 1990-х годов языческого (в пределах космогонических, фитоморфных, зооморфных мотивов), библейского (в пределах мотива странствий/блужданий), античного мифологического мира.

Описаны художественные функции вневременности и внепространственности, цикличности, многомерности, «формально-содержательной “соборности”» (по А. Нямцу), «негативного параллелизма» (по Е. Мелетинскому), внеречевой реальности и др. Определено, что художественная реконструкция в поэзии 1990-х годов повлияла на появление авторского мифологизирования, связанного с трансформированными образами божеств, зверей, чудовищ, городов и стран.

Ключевые слова: неомифологизм, мотив, поэзия 1990-х годов, трансформация, реконструкция, художественные функции.

SUMMARY

Karach A.V. Neomythological motifs in the Ukrainian poetry of the 1990s: transformation and literary functions. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD), speciality 10.01.01 – Ukrainian Literature. – Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

This dissertation proposes the fullest to date analysis of neomythological motifs in the Ukrainian poetry of the last decade of the XX century. The work observes the artistic heritage of I. Andrusyak, Y. Bedryk, M. Bratsylo, V. Vynogradov, O. Galeta, S. Zhadan, M. Kiyanovska, O. Kutsenko, G. Kruk, V. Makhno, R. Melnykiv, S. Protsyuk, M. Savka, E. Svetsytska, R. Skyba, I. Starovoit.

As for the basis is chosen «the trichotomic model of motif», that was proposed by A. Tymchenko. Throughout the analysing the poly and mono natures of the transformed literary space, are identified «the core» (cultural code), «the body» of motif (concrete meanings), «the motif field» (multiaspect relations).

In the beginnig, are elected three main directions of studying of mythopoetical motifs in the Ukrainian lyric of the 1990s. Those three directions were interpreted by V. Yeshkilev («demiurgy» as a construction of the own Universe due to «an internal encyclopedia»), M. Kiyanovska (myth as an open literary model), Y. Logvynenko (myth as «global metatext»). Above mentioned scientific vectors help to build strategies for systematization and complex analysis of mythopoetical motifs.

Also, some peculiarities of poets' and poetesses' reinterpretations of the pagan (within phytomorphic, zoomorphic and cosmogonic motifs), biblical (within the motifs of adventuring and wandering) and ancient mythoworlds are shown. The mechanism of creation of the renewed literary reality is connected with developing the interpretive paradigm and based on different techniques. Among dominant ones, there are stressed the following techniques: mythoscripts of «word's birth», «sound's birth», «poetry's birth» (according to Y. Vyshnytska); «absurding» the poetry reality (according to A. Camus); «composing a plot» (it means a kind of combination of Christian, ancient Greek, some pagan storylines, etc), «mirror inverting an initial motif», «addition to an initial motif its duplicate» (according to E. Meletynskyi); accumulation and interchangeability of the conceptually important functional characteristics of images; building «an ordinary myth» (according to M. Kiyanovska); cyclical nature; polyvariability. Although, the phenomena of teratomorphosis and antromorphosis are definitely emphasized.

Those above mentioned structures correlate with an author's «polishing» of set mythologems and developing author's myths, which are one of the most dominant features of the Ukrainian poetry of the 1990s. In the literary dimension of poets of the Nineties, creation of an individual view on the world contributes to seeking 'great roots' and an own initial nature, comeback to the sacral meaning of objects, creatures and phenomena, applying to archetypes of home, wisdom, destiny, Father, Son and Holy Ghost.

It is noticed, that the artistic reconstruction has influenced the discovery of forms of a myth's existence, the appearance in texts transformed images of divinities, beasts, towns, countries (kingdom of lavender fairies, garden of irrepressible raccoons, garden of divine mice, fairy of life, little purple fluffy animal, snakes brothered with «a powerful magic tangle», a hundred-eyed precipice, six-winged bat, human-eyed snake (Y. Bedryk); country of Dandelionia, Ho, Mare Head (R. Melnykiv); Moon Cat, father Lun, Owl Shadow, three-eyed snake, Dog town (R. Skyba); Lady-Summer, a hundred-eyed and a hundred-eared hare, silent palmist of roads (M. Kiyanovska); What-Lady-Desires boy (G. Kruk); Miracle (M. Savka); country of moderate rains (S. Protsuk); country of cold stars, knights of Miracle, fish-woman (M. Bratsylo); a hundred-eyed and a hundred-eared Miracle, unicorn (B. Makhno); a hundred-eyed night (E. Svenytska); moon-eyed scream September, gods of travelers, queen with green bones (I. Andrusyak); a hundred-voiced and a hundred-headed animal (O. Kutsenko), Star Eternal Creator (V. Vynogradov)).

Apart from that, our attention attract literary functions of neomythological motifs. Throughout the research, the following functions are studied: out-of-time and out-of-space, cycling, multidimension, «technically meaningful "unity"» (according to A. Nyamtsu), «negative parallelism» (according to E. Meletynskyi), out-of-language reality, etc.

The scientific novelty of the obtained results is determined by these: in the research for the first time the literary world of poets of the Nineties is fully analyzed in the context of neomorphologism; are viewed poetical works of the last decade of the XXth century, which still have not been enough considered in the contemporary Literature Study (Y. Bedryk, M. Bratsylo, V. Vynogradov, O. Kutsenko, E. Sventsytyska, etc); are thoroughly characterized the peculiarities of the poly and mono natures of motifs in the Ukrainian poetry of the 1990s, described their literary functions; the dominant techniques

of an author's mythologizing are «drawn»; is described an individual author's interpretation of traditional images and storylines (at the same time, strategies of their implementations are studied too) within the phytomorphic, zoomorphic, cosmogonic, ancient and biblical mythoworlds of poets of the Nineties.

In the end, it should be said, that the results of the studio are got due to the motif method of analysis, as well as the mythological, structural and textual one. They can be found useful, while either preparing the course on the History of Ukrainian Literature of the end of the XXth century in higher educational institutions, or philology students' writing term papers, master's thesis, or further, studying the poetry of the 1990s.

Key words: neomythologism, motif, poetry of the 1990s, transformation, reconstruction, literary functions.

Підписано до друку 01.03.2021. Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 1,0. Тираж 100 прим. Зам. № 01-03.

Видавництво та друк
ФОП Іванченко І.С.

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.
тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4388 від 15.08.2012 р.
www.monograf.com.ua